

Отримано: 04 липня 2016 р.

Прорецензовано: 10 липня 2016 р.

Прийнято до друку: 02 серпня 2016 р.

Полохович М. Д. Сутність, значення та особливості оцінювання інноваційних процесів в діяльності підприємств / М. Д. Полохович // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», вересень 2016. – № 2(30). – С. 38–41.

УДК: 338.2

JEL Classification: P 420

Полохович Михайло Дмитрович,

аспірант кафедри обліку і аудиту Національного університету водного господарства та природокористування

СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто значення інноваційних процесів як основної складової підвищення ефективності господарської діяльності підприємства. Розкрито особливості реалізації інноваційного процесу, обґрунтовано функціональну роль інноваційного менеджменту вітчизняних підприємств. Проаналізовано показники, які використовують для оцінки економічної ефективності інновацій.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційний процес, нововведення, дифузія, ефективність інновацій, рентабельність, термін окупності.

Полохович Михаил Дмитриевич,

аспірант кафедри учета и аудита Национального университета водного хозяйства и природопользования

СУЩНОСТЬ, ЗНАЧЕНИЕ И ОСОБЕННОСТИ ОЦЕНКИ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Рассмотрено значение инновационных процессов как основной составляющей повышения эффективности хозяйственной деятельности предприятия. Также была раскрыта особенности реализации инновационного процесса, и важность инновационного менеджмента на отечественных предприятиях. Проанализированы показатели, которые используют для оценки экономической эффективности инноваций.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, инновационный процесс, нововведения, диффузия, эффективность инноваций, рентабельность, срок окупаемости.

Michael Polyuhovich,

Postgraduate, Department of Accounting and Auditing National University of Water and Environmental engineering

NATURE, FEATURES AND IMPORTANCE OF EVALUATION PROCESS INNOVATION IN THE ENTERPRISE

The role of innovation as the main component of improving the efficiency of business enterprises. The features of the innovation process, reasonably functional role of innovative management of domestic enterprises. The analysis indicators are used to assess the economic efficiency of innovation.

Keywords: innovation, innovationprocess, diffusion, innovation effectiveness, profitability, payback period.

Постановка проблеми. У період глобальної економічної кризи більшість підприємств опинилися на межі виживання. Для того, щоб ефективно функціонувати та вести конкурентну боротьбу, необхідно випускати недорого, якісну та новітню продукцію. Забезпечення виробництва такої продукції можливо лише за рахунок активізації інноваційної діяльності. Впровадження інновацій на підприємстві сприяє збільшенню прибутку, дозволяє продовжити життєвий цикл підприємства та покращити його конкурентоспроможність.

Уміння багатьох компаній пристосовуватися до ринкових умов, що змінюються, є одним із їх основних конкурентних переваг. Причому найчастіше забезпечуються інноваційні процеси не стільки матеріальними активами, скільки реалізацією інноваційного потенціалу.

Для забезпечення безперервного функціонування вітчизняних підприємств, що функціонують на ринку, важливого значення набуває активізація інноваційних процесів. На сьогодні ряд питань теоретичного та прикладного характеру щодо впровадження та активізації інноваційних процесів залишаються невирішеними і дискусійними, що зумовлює доцільність подальших досліджень у цьому напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інноваційні процеси в економіці перебувають останнім часом у полі зору посиленої уваги з боку як закордонних, так і вітчизняних фахівців. Сутність та складові інноваційного процесу досліджували у своїх роботах Л. Л. Антонюк, О. Г. Баранов, О. І. Грицай, П. Н. Завлін, А. Г. Мендрул, П. П. Микитюк, Л. І. Михайлова та ін.

Розробка, виготовлення та реалізація інноваційної продукції, надання інноваційних послуг на підприємстві вимагає визначення та аналізу економічної категорії «інноваційний процес». Зазначені фактори зумовили актуальність та вибір напрямку дослідження в науковому і практичному аспектах.

Метою і завданням дослідження є узагальнення досліджень категоріального апарату інноваційного процесу та показників, які використовуються для оцінки ефективності інновацій, що дозволить у подальшому впроваджувати інноваційні процеси в діяльність вітчизняних підприємств та забезпечувати їх подальшу активізацію.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняному законодавстві термін «інноваційний процес» не виділений, а в Законі України «Про інноваційну діяльність» визначена інноваційна діяльність як така, що спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів та послуг [2]. Відповідно до статті 325 Господарського кодексу України, інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій із метою виконання довгострокових науково-технічних програм із тривалими термінами окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя [1].

Виходячи з визначення, поданого законодавцем, можна сказати, що інноваційний процес – це процес комерціалізації технологій. У ринковій економіці знання не впроваджуються, а купуються, хоча термін «впровадження» часто застосовується у визначеннях інноваційного процесу.

Фундатор інноваційної теорії Й. Шумпетер у своїй роботі «Теорія економічного розвитку» (1912 р.) розглядав інновацію в динаміці, тобто як інноваційний процес, а саме: «Виготовлення нового продукту, а не «новий» продукт; впровадження нового методу, а не «новий метод»; освоєння нового ринку...; отримання нового джерела сировини...; проведення реалізації...» [14, с. 72].

В економічній енциклопедії інновація визначається як новий підхід до розробки, виготовлення, продажу товарів, що дозволяє інноватору та його команді отримати переваги над конкурентами [8, с. 656].

Дослідник О. Г. Баранов, узагальнюючи у своїй праці багатьох дослідників, робить такі узагальнення щодо сутності інноваційного процесу: «Інноваційний процес – це процес, який охоплює весь цикл перетворення наукового знання, наукових ідей, відкриттів і винаходів на інновацію (нововведення)» [4].

Цю ж ідею підтримує П. Завлін, який визначає інноваційний процес як комплекс послідовних робіт від отримання теоретичного знання до використання товару, створеного на основі нового знання, споживачем [13, с. 7].

Нам імпонує визначення цієї дефініції, подане О. Г. Мендрулом: інноваційний процес – це сукупність послідовних дій із створення й впровадження нових або вдосконалених уже існуючих технологій [9].

Розглянувши та проаналізувавши різні визначення інноваційного процесу, ми дійшли висновку, що інноваційний процес – це комплекс послідовних робіт від зародження нової ідеї, обґрунтування доцільності та ресурсного забезпечення до оформлення її фактичного результату у вигляді продукту чи технології, що має ідентифіковані показники покращення (оновлення, удосконалення), покладені в основі оцінки збільшення економічної вигоди від реалізації такого продукту (технології). При цьому процес виготовлення вдосконаленого результату відповідає умовам раціонального ресурсного використання та соціально-економічної та екологічної збалансованості зазначених виробничих процесів.

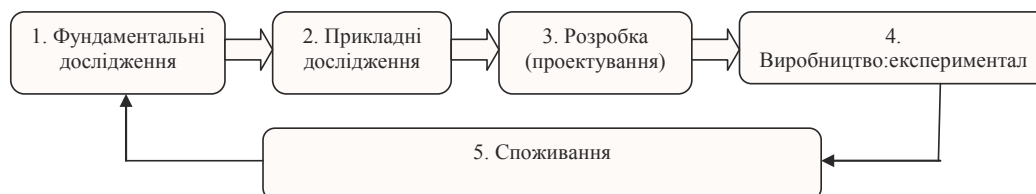

Рис. 1. Фази інноваційного процесу [3, с. 33]

Інноваційний процес є процесом перетворення наукового знання на інновацію та її поширення: охоплює стадії проходження інновації від ідеї, розробки до її втілення у виробництво, споживання (рис. 1).

Така модель, яку ще називають лінійною, не відображає взаємодію суб'єктів інноваційної діяльності на різних стадіях інноваційного процесу та зміну його учасників. У табл.1 наведено детальні характерні ознаки кожної фази інноваційного процесу.

Таблиця 1

Розширена характеристика фаз інноваційного процесу

Фаза	Місце розташування	Виконавці роботи	Результати на виході
1. Фундаментальні дослідження.	Університетські, державні, приватні дослідницькі лабораторії.	Вчені в лабораторіях, підтримані технічним персоналом.	Наукові знання, ідеї, наукові статті.
2. Прикладні дослідження.	Університетські, державні, приватні дослідницькі лабораторії, промислові дослідницькі лабораторії.	Вчені й інженери в лабораторіях, підтримані технічним персоналом.	Патенти, наукові статті.
3. Розробка (проекування).	Промислові лабораторії НДДКР.	Вчені й інженери в лабораторіях, інженери й техніки, проектуючи та виготовляючи, випробуючи прототипи.	Патенти, креслення, технічні умови.
4. Виробництво.	Заводи й установи.	Менеджери з виробництва, висококваліфіковані робітники, робітники на конвеєрі.	Нові продукти і процеси.

Джерело: [3].

У результаті інноваційного процесу з'являється реалізована, використана зміна – інновація. Для здійснення інноваційного процесу велике значення має дифузія – поширення в часі вже один раз освоєної і використаної інновації в нових умовах чи місцях застосування [7, с. 160]. На швидкість дифузії можуть впливати такі фактори:

- відносні переваги новинки;
- сумісність з навколишнім середовищем, існуючими цінностями і минулим досвідом;
- складність освоєння;
- можливість випробування до прийняття остаточного рішення;
- комунікаційна наочність – результати інновації можуть бути побачені й оцінені іншими людьми [11].

Варто також відзначити, що на відміну від науково-технічного прогресу інноваційний процес не завершується тільки впровадженням новації у виробництво, а має неперервний характер, оскільки через дифузію інновація вдосконалюється, стає ефективнішою, набуває нових споживчих якостей. Циклічний характер інноваційного процесу необхідно враховувати під час створення гнучких систем організації й управління економікою.

Ефективність інноваційної діяльності підприємства оцінюється через економічні та фінансові показники. Зважаючи на наявність великої кількості підходів (як вітчизняних, так і зарубіжних) до оцінки інновацій, не існує єдиної уніфікованої системи показників. В основному, ці показники відображають співвідношення витрат і отриманих результатів, які будуть одержані від реалізації інновацій.

Сумарний ефект від реалізації інновацій на підприємстві можна визначити як різницю сукупних доходів та пов'язаних із ними інноваційних витрат за результатами реалізації проекту:

$$E = \sum_{t=0}^T (P_t - Z_t) \quad (1)$$

де, P_t – грошовий потік у t -й рік;
 Z_t – сукупні інноваційні витрати у t -й рік;
 T – розрахунковий період.

Для оцінки загальної ефективності інновацій також використовують показник рентабельності:

$$R = \frac{P}{I} \quad (2)$$

де, P – прибуток від реалізації інноваційного проекту;
 I – розмір інвестицій в інновації.

Показник рентабельності тісно пов'язаний з сумарним ефектом. Якщо сумарний ефект має позитивне значення, то $R > I$. При $R > I$ інноваційний проект, що реалізується на підприємстві, можна вважати економічно ефективним. У протилежному разі ($R < I$) – проект неефективний.

Однак крім економічної вигоди інноваційний проект може також мати соціальний або екологічний ефект.

Соціальна ефективність – поняття, що відображає поліпшення соціальних умов життя людей (покращення умов праці і побуту, підвищення рівня зайнятості і безпеки життя людей, скорочення тривалості робочого тижня без зменшення заробітної плати, ліквідація важкої фізичної праці тощо) [3, с. 399].

Екологічна ефективність пов'язана з необхідністю охорони природи, відтворення і раціонального використання природних ресурсів.

Зважаючи на той факт, що соціальну та екологічну ефективність важко оцінити загальноприйнятими економічними показниками, більшість науковців для оцінки інтегральної ефективності інновацій використовуює саме економічні та фінансові показники.

Одним з найбільш вживаних показників ефективності інновацій є термін «окупності». Цей термін визначає проміжок часу від початку інвестування інноваційного проекту до моменту, коли чистий дохід від реалізації повністю окупить вкладення в нього [12, с. 310]. Для інноваційних проектів, які характеризуються постійним за величиною чистим доходом (P_0) і одночасним капітальним вкладенням у проект (I), період окупності можна розрахувати за формулою:

$$T_{\text{ок}} = \frac{I}{P_0}, \quad (3)$$

Інвестування в інновації пов'язане з великим ризиком, і цей ризик тим більший, чим триваліший термін окупності вкладень.

Розглянуті нами показники оцінки ефективності інновацій є базовими та найбільш часто використовуються для оцінки того чи іншого інноваційного проекту. Однак, варто зазначити, що для прийняття рішення щодо участі в певному проекті використовуються й інші показники, що підбираються виходячи з цілей учасників проекту. У зв'язку з цим до процедури добору та оцінки інноваційних проектів треба включати як формальні методи розрахунку кількісних критеріїв оцінки економічної ефективності, так і неформальні експертні методи аналізу різних аспектів проекту [13, с. 384].

Висновки. Результати проведеного дослідження щодо сутності, видів та особливостей здійснення інноваційних процесів дають можливість стверджувати, що інноваційний процес – це комплексний процес створення, поширення та використання нововведень для підвищення конкурентоспроможності підприємств на ринку.

Без запровадження інноваційних процесів практично не можливо виробити новий продукт, адже головними складовими інноваційного процесу є не тільки фінансові й економічні, але й соціальні та організаційно-технологічні фактори. Інноваційний розвиток – визначальний «мотиватор» росту ефективності діяльності підприємства, підвищення якості продукції, економного використання ресурсів, запобігання екологічним наслідкам індустріалізації.

Існуючі підходи до оцінювання ефективності інновацій проводяться в рамках проектного аналізу (тобто під час оцінки економічної доцільності інновацій аналізуються відповідні інноваційні проекти). Аналіз і оцінка інноваційної діяльності підприємства виявляють можливості для подальшого розвитку. Результати такої оцінки дозволяють розробити оптимальну стратегію інноваційного розвитку підприємства.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради. – 2003, №18-22, ст. 144.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» №40-IV від 04.07.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероблене. – К. КНЕУ, 2002. – 624 с.
4. Андросова О. Ф. Організаційно-економічні аспекти використання трансферу технологій на підприємствах авіаційної промисловості : Автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.01 / О. Ф. Андросова // Національний авіаційний ун-т. – К., 2006. – 20 с.
5. Антонюк Л. Л. Інновації : теорія, механізм розробки та комерціалізації : Монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.
6. Баранов О. Г. Інноваційний процес як об'єкт державного регулювання / О. Г. Баранов // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 6. – С. 172–178.
7. Волкова В. В. Моделювання процесу просування на ринок інноваційного продукту підприємства / В. В. Волкова, М. Р. Васютенко // Економічний простір. – 2014. – № 83. – С. 159–167.
8. Економічна енциклопедія [Текст] : У трьох томах. Т. 1 / Редколегія : С. В. Мочерний та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
9. Мендрул А. Г. Формы и приоритеты инновационного процесса в контексте государственного регулирования / А. Г. Мендрул // Инновации. – 2007. – № 8. – С. 57–59.
10. Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент : Навч. посібник / П. П. Микитюк. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 295 с.
11. Минаев В. А. Как управлять массовым сознанием: современные модели / В. А. Минаев, А. С. Овчинский, С. В. Скрыль. – М. : Альфа-Пресс, 2012. – 213 с.
12. Одрехівський М. В. Показники оцінки економічної ефективності інновацій / М. В. Одрехівський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.3. – С. 308–315.
13. Основы инновационного менеджмента : Теория и практика : Учеб. Пособие / Под ред. П. Н. Завлина и др. – М. : ОАО «НПО «Издательство «Экономика», 2000. – 475 с.
14. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития / Й. А. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.